रूपो निग्रहस्थानविशेषः, उत्तरार्द्धे परोक्तं बुद्ध्वापि यत्रोत्तरामेये उत्तरं न प्रतिपद्यते तत्र अप्रतिभानिग्रहस्थानम्।)

अप्रतिरथं, क्ली, (नास्ति प्रतिरथः समः मङ्गलार्थत्वेन यस्य तत्।) यात्रा। सामवेदः। मङ्गलं। इति भूरिप्रयोगत्रिकाण्डशेषौ॥ (युद्धार्थयानं। युद्धसमये यात्राकृतमङ्गलं।
"यद् यात्रा मङ्गलं साम तदप्रतिरथं विदुः"॥
इति हारावली।)

अप्रतिरथः, पुं, (नास्ति प्रतिरथः प्रतियोद्धा यस्य सः।) योद्धा इति भूरिप्रयोगः॥ तुल्ययोद्धृरहितः। इति पुराणं॥
("दौष्मन्तिमप्रतिरथं तनयं प्रसूय"
इति शाकुन्तले।
"एतेषां तमसामिवाप्रतिरथैस्तेजोभिः"।
इति महावीरचरिते।)

अप्रतिरूपकथा, स्त्री, (नास्ति प्रतिरूपा अनुरूपा कथा यस्यां सा।) अप्रतिवचना वाक्। अतुल्या कथा। तत्पर्य्यायः। सङ्गनिका २। इति त्रिकाण्डशेषः॥

अप्रतिष्ठः, त्रि, अप्रतिष्ठितः। प्रतिष्ठारहितः। नास्ति प्रतिष्ठा यस्येति बहुव्रीहौ ह्रस्वः। यथा। हयशीर्षपञ्चरात्रीयसङ्कर्षणकाण्डे।
"सर्व्वसूक्तेषु कर्त्तव्या प्रतिष्ठा विधिना बुधैः।
फलार्थिभिस्त्वप्रतिष्ठं यस्मान्निष्फलमुच्यते"॥
इति मठादिप्रतिष्ठातत्त्वं॥
("अप्रतिष्ठे रघुज्येष्ठे का प्रतिष्ठा कुलस्य नः"।
इति उत्तरचरिते।)

अप्रतुलं, क्ली, (प्रकृष्टतुलाया अभावः, अव्ययीभावः।) प्रकृष्टपरिमाणाभावः। अनिर्द्वतिरिति लोकप्रसिद्धिः। प्रकृष्टतुलारहिते त्रि। नास्ति प्रकर्षा तुला यस्य धनादेः धनादेर्वा॥

अप्रत्ययः, पुं, (प्रति+इन्+भावे अच्, ततोनञ्समासः। नास्ति प्रत्ययः विश्वासो यस्य वा) (सन्देहः। संशयः।
"बलवदपि शिक्षितानामात्मन्यप्रत्ययं चेतः"॥
इति शाकुन्तले।) प्रत्ययाभावः। अविश्वासः। यथा "दोषाणां सन्निधानं कपटशतमयं क्षेत्रमप्रत्ययानां"। इति श्रीशिक्षनः।

अप्रत्यक्षः, त्रि, (अक्षमिन्द्रियं प्रतिगतः प्रादिसमासः, न प्रत्यक्षः नञ्समासः।) प्रत्यक्षशून्यः। इन्द्रियागोचरः। तत्पर्य्यायः। अतीन्द्रियः २। इत्यमरः। ("किन्तु तस्य बलक्षोऽहं भ्राटरूपस्य वैरिणः।
अप्रत्यक्षं च मे वीर्य्यं समये तव राघव"॥)
प्रत्यक्षाभावे क्ली॥

अप्रधानं, क्ली, (न प्रधानं, नञ्समासः।) प्राधान्यरहितं। तत्पर्य्यायः। अप्राग्र्यं २ उपसर्ज्जनं ३। इत्यमरः॥ वीचिलिङ्गोऽप्ययं। इति भरतः॥

अप्रमत्तः, त्रि, (प्र+मद्+क्तः, ततोनञ्समासः।) अवधानविशिष्टः। सावधानः। यथा,—
"पापात् पराजितो दुःखादप्रमत्तो विधेः सतः"।
इति बोपदेवः॥

अप्रयोगः, पुं, (प्र+युज्+घञ्, ततो नञ्समासः) प्रयोगाभावः। अनुल्लेखादिः। यथा। "उक्तार्थानामप्रयोगः"। इति दुर्गादासः॥

अप्रलम्बं, क्ली, (प्र+लम्ब+घञ्, नञ्समासः।) अविलम्बं। शीघ्रं। इति हलायुधः॥ तद्वति त्रि। (सत्वरः। विलम्बरहितः। झटिति।)

अप्रशस्तं, त्रि, (प्र+शंस्+क्तः, नञ्समासः।) असत्। अश्रेष्ठं। अविहितं। यथा,—
"अप्रशस्तं निशि स्नानं राहोरन्यत्र दर्शनात्"।
इति तिथ्यादितत्त्वे पराशरः॥ (मूत्रपुरीषादिकं।
"अप्रशस्तन्तु कृत्वाम्भु मासमादीत भक्तभुक्"।
इति मनुः।)

अप्रसन्नं, त्रि, (प्र+सद्+क्तः, नञ्समासः।) आविलं। अनच्छं। इति शब्दरत्नावली॥ अतुष्टं। यथा,—
"त्वयि प्रसन्ने परशर्म्मभिः किं
त्वय्यप्रसन्ने परशर्म्मभिः किं"।
इति प्राचीनाः॥ (अतुष्टः। अप्रफुल्लः। विषण्णः। विरक्तः। प्रतिकूलः। "अप्रसन्नमनाः किं नु सदा मां प्रति वत्सलः"। इति रामायणे।)

अप्रसिद्धं, त्रि, (प्र+सिध्+क्तः, नञ्समासः।) प्रसिद्धतारहितं। अविख्यातं। यथा,—
"लिङ्गं सामर्थ्यं रूढ़िगतं प्रसिद्धं न त्वप्रसिद्धं"।
इति तिथ्यादितत्त्वं॥ ("अप्यप्रसिद्धं यशसे हि पुंसामनन्यसाधारणमेव कर्म्म" इति कुमारसम्भवे।)

अप्रस्तुतं, त्रि, (न प्रस्तुतं नञ्समासः।) अप्रक्रान्तं। प्रकरणाप्राप्तं। यथा,—"अप्रस्तुतप्रशंसा सा या चैव प्रस्तुताश्रया"।
इति काव्यप्रकाशः॥ अप्रशंसितं। प्रपूर्व्वस्तुत्यर्थस्तुधातोः कर्म्मणि क्ते नञ्समासः॥
"अप्रस्तुतप्रस्तुतयोर्द्वीपकन्तु निगद्यते।
अथ कारकमेकं स्यादनेकासु क्रियासु चेत्"॥
इति साहित्यदर्पणे।)

अप्रस्तुतप्रशंसा, स्त्री, काव्यालङ्कारविशेषः। सा च अप्राकरणिकस्यार्थस्य अभिधानेन प्राकरणिकस्याक्षेपः। तस्या लक्षणं। "अप्रस्तुतप्रशंसा सा या चैव प्रस्तुताश्रया। सा च कार्य्ये निमित्ते सामान्ये विशेषे प्रस्तुते सति"।
"तदन्यस्य वचस्तुल्ये तुल्यस्येति च पञ्चधा"॥
आद्याया उदाहरणं यथा,—
"याताः किन्न मिलन्ति सुन्दरि पुनश्चिन्ता त्वया मत्कृते नो कार्य्यातितरां कृशासि कथयत्येवं सवाष्पे मयि। लज्जामन्थरतारकेण निपतद्बाराश्रुणा चक्षुषा दृष्ट्वा मां हसितेन भाविमरणोत्साहस्त्वया सूचितः"॥
इति काव्यप्रकाशः॥ इतरासां उदाहरणानि बाहुल्यान्नोक्तानि॥

अप्रहतं, त्रि, (न प्रहन्यते स्म, प्र+हन्+क्तः, नञ्समासः।) अकृष्टभूमिः। खिला भूमिः। इत्यमरः॥ (वस्त्रभेदः। तल्लक्षणं तथा,—
"ईषद्धौतं नवं श्वेतं सदशं यन्त्रधारितं।
निर्णेजकाक्षालितं चाप्रहतं वास उच्यते"॥
इति।)

अप्राग्र्यं, त्रि, (प्राग्र्यः प्रधानं नञ्समासः।) अप्रधानं। इत्यमरः॥

अप्राचीनं, त्रि, अपुरातनं। नव्यं। प्राचीतरदिग्जातं। प्राग्भवं प्राचीनं ततो नञ्समासः॥

अप्राप्तः, त्रि, (प्र+आप्+कर्म्मणि क्तः, नञ्समासः।) अलब्धः। यथा। "अप्राप्तप्रापको विधिः"। इति सङ्कल्पकौमुदी दुर्गादासश्च॥ (अनधिगतः।
"अप्राप्तयोस्तु या प्राप्तिः सैव संयोग ईरितः"।
इति भाषापरिच्छेदे। अनुपस्थितः। अनागतः। न्यूनवयाः। अप्राप्तकालः।
"उत्कृष्टायाभिरूपाय वराय सदृशाय च।
अप्राप्तामपि तां तस्मै कन्यां दद्यात् यथाविधि"॥
इति मनुः।)

अप्राप्तव्यवहार, पुं, (अप्राप्तः व्यवहारो येन सः, अथवा अप्राप्तः व्यवहारः व्यवहारयोग्यं वयो येन सः।) व्यवहारानभिज्ञः। अप्राप्तवयस्कः। नाबालग् इति आरबी भाषा। यथा,—
"अप्राप्तव्यवहाराणां धनं व्ययविवर्ज्जितं।
न्यसेयुर्बन्धुमित्रेषु प्रोषितानां तथैव च"॥
इति दायतत्त्वधृतकात्यायनवचनं॥ किञ्च।
"गर्भस्थैः सदृशो ज्ञेयः अष्टमाद्वत्सरात् शिशुः।
बाल आषोडशाद्वर्षात् पोगण्डोऽपि निगद्यते॥
परतो व्यवहारज्ञः स्वतन्त्रः पितराहृते"॥
इति व्यवहारतत्त्वधृतनारदवचनं॥

अप्राप्तिः, स्त्री, (प्र+आप्+भावे क्तिन्, नञ्समासः।) अप्रापणं। अलाभः। तद्वति त्रि। यथा,—
"तदप्राप्तिमहादुःखविलीनाशेषपातका"।
इति काव्यप्रकाशकारः॥

अप्राप्यं, त्रि, (प्र+आप्+कर्म्मणि ण्यत्, नञ्समासः।) अप्रापणीयम्। अप्राप्तव्यं। प्रपूर्व्वादापधातोः कर्म्मणि ये नञ्समासः॥

अप्रामाणिकः, त्रि, (प्रमाणेन सिद्धः, प्रमाण+ठक् तस्य इकः, नञ्समासः) प्रमाणानभिज्ञः। प्रमाणासिद्धः। प्रामाण्यरहितः। यथा। "अतोऽविभक्तार्जितत्वमात्रेण धनस्य साधारणत्वाभिधानमप्रामाणिकं"। इति दायभागः॥

अप्रामाण्यं, क्ली, (प्रमाणस्य भावः, प्रमाण+भावे ष्यञ्, नञ्समासः।) प्रामाण्याभावः। यथा,—
"अप्रामाण्यं जनयति सदा नन्दसूनोर्वियोगः"।
इति पदाङ्कदूतं॥

अप्रियं, त्रि, (प्री+कर्त्तरि कः, नञ्समासः।) अनभीष्टं। अनीप्सितं। अप्रीतिकरं। अहृद्यं। यथा,— [इति पुराणं॥
"सत्यं ब्रूयात् प्रियं ब्रूयात् न ब्रूयात् सत्यमप्रियं"।

अप्रियवचः, क्ली, (अप्रियं अप्रीतिकरं वचः वाक्यं कर्म्मधारयः।) निष्ठुरवाक्यं। इति पारुष्यशब्दार्थे भरतः॥

अप्रिया, स्त्री, (न प्रिया न प्रीतिकरी लोकानां, नञ्समासः।) भृङ्गीमत्स्यः। इति शब्दरत्नावली॥ (अप्रीतिकरी नारी।)